

МОНАСТИР У БАЊИ ПРИБОЈСКОЈ

Манастир Светог Николе у Бањи код Прибоја саграђен је у једанаестом вијеку и један је од најстаријих у Рашкој области. Као да су жељели да га покажу и да се њиме подиче, непознати ктитори и градитељи су ову светињу подизали на мјесту које доминира цијелом лимском долином. Грађевина је срасла са околином па се чини да су и планине и светиња вајани истом руком.

Манастир је подигнут на пространој заравни, одмах испод топлог извора љековите бањске воде и коју стотину метара височије од ријеке Лим над којом се ова светиња узвисила.

Цјелину манастирског комплекса чини црква Светог Николе поред које су још двије богомоље. Са њене јужне стране је црква Успенија, а са сјеверне темељи цркве Светог Илија чија је обнова започела.

Иако писаних докумената нема, све упућује на чињеницу да је манастир Светог Николе у Бањи код Прибоја саграђен у ранохришћанском добу. Указују на то и остаци рановизантијског градитељства попут розете која је урезана у камену темељцу или грчког знака вјечног живота. У византијском стилу сликане су

и фреске. Радили су их мајстори који су сликали наше најзнаменитије манастире, попут Дечана на Косову.

Да је ова црква могла настати непосредно након што су Срби примили хришћанство указују и историјске чињенице. Одмах по доласку на Балкан, када су прешли Дунав и Саву, Срби су се прво настанили на простору који омеђују ријеке Ибар и Тара, а средиште те области било је у долини Лима.

Према предању, манастир Светог Николе почео је градити краљ Урош Први „Храпави“. Када се враћао из боја који је војевао са богумилима, краљ Урош је са војском пролазио долином Лима. За вријеме војне и он и његова војска заразили су се неком кожном болешћу због које је и добио надимак „Храпави“, јер му је лице било избраздано и грбаво. Окупао се у топлој бањској води и излијечио. У знак захвалности Богу почео је да гради храм али га, не зна се зашто, није завршио.

У сукобу (1324. године) између браће од стричева Стефана Уроша III Дечанског (сина краља Милутина) и краља Владислава II (сина краља Драгутина), кога је у том сукобу помагао босански бан Стефан II Котроманић, побједу је извојевао Стефан Урош III – Стефан Дечански, који је обновио и довршио манастир Светог Николе у Бањи Прибојској. Обнова је завршена 1328. године, а Стефан Дечански је први Немањић за кога се зна да је био ктитор и донатор овог манастира. У том манастиру он је, након што га је отац ослијепио, прогледао.

У том лијепом, великом здању са отвореним тријемом, саздане су двије куполе. Западна купола над

припратом нема прозора, па се претпоставља да је том „слијепом“ припратом Стефан Дечански симболично приказао своје слијепило, а источном, који има прозоре, вријеме када је поново прогледао.

Манастир је, како пише у љетопису, „украшен свим частима“, добротама, сасудама и свим другим потребама.

Колико је значај овај манастир имао у доба владавине Немањића, говори и овај податак:

У Студеничком типику, који је написан у периоду између 1207. и 1215. године, старјешини манастира Светог Николе указана је част да са још петорицом игумана из најзначајнијих манастира учествује у избору игумана студеничке Лавре.

Ктиторску обавезу према манастиру од 1349. године преузима породица Војиновић, која је била господар Хума и жупе Дабар.

Та породица је била у блиском сродству са Немањићима. За Војиновиће је манастир у исто вријеме био и породични маузолеј, тако да се у подним каменим плочама и данас читају натписи о покојницима. Испод једне од тих плоча сахрањен је и посљедњи изданак Војиновића – Никола Алтомановић, господар Ужица, Рудника и Захумља. Кнез Лазар га је поразио 1373. године након чега је ослијепљен тако да је живот скончао у сиромаштву и несрећи. У комадању посједа којима је управљао, жупа Дабар је припала босанском бану Твртку који није држао до манастира нити се старао о њиховој обнови, тако да је сједиште дабарске епархије из Бање Прибојске премјестио у Милешеву.

Манастир у Бањи Прибојској

Када су, половином 1418. године, освојили Прибој, Турци су опљачкали и порушили манастир Светог Николе. Његов оловни кров скинули су и претопили за топовску ђулад и куршуме. Пуних стотину година манастир се не помиње нити је о њему остао забиљежен било какав писани траг.

Када је кренуо на пут за Стамбол, 1530. године, у његовој пратњи био је путописац Бенедикт Кури-

пешић, који је записао да је, када су пролазили долином Лима у близини Прибоја, видио порушени манастир у шуму зарастао. По рушевини је растао коров и липе које су, како је записао, „биле дуге неколико аршина“ и „ко нога дебеле“.

У рушевном стању манастир је остао све до 1557. године када је царски декрет о обнови Пећке патријаршије дао право Патријаршији да се брине о одржавању и обнови значајних објеката. Захваљујући патријарху Макарију Соколовићу, који је у Бању Прибојску често долазио и користио њену љековиту воду, манастир Светог Николе је обновљен. Макарије Соколовић је свог архиђакона Дионисија хиротонисао за митрополита Новог Брда, Јањева и Косова. У манастиру је, 1572. године, одржан Сабор српских архијереја на коме је Макарије Соколовић престо обновљене Пећке патријаршије предао Антонију Соколовићу, митрополиту херцеговачком, његовом синовцу.

Манастиру је на тај начин враћен стари сјај, тако је он поново постао центар духовности. У Бању Прибојску је враћено сједиште Дабарске епископије а први епископ, након обнове Пећке патријаршије, био је Варлам.

У рату између Аустроугарске и Турске, 1686. године, и велике сеобе под вођством Арсенија III Чарнојевића, Турци су други пут оробили и порушили манастир у Бањи Прибојској.

Дозволу за обнову требало је чекати 165 година када је, 1851. године, Омер паша Латас (потурчени лички Србин Михаило Латас), који је, као повјер-

љиви султанов изасланик, дошао у Босну да сломи отпор ага и бегова према султану, дозволио обнову порушене светиње. Новац за обнову положио је вјерни народ Полимља тако да је манастир обновљен 1853. године. Исте године у манастиру је почела са радом прва српска основна школа. Поред манастира је саграђена и кућица за монахе.

Турци ће и трећи пут рушити манастир Светог Николе у Бањи Прибојској. Било је то 1875. године, након слома устанка који су Срби подигли против турског зулума. Манастир ће у рушевинама бити наредних двадесет и пет година.

Сва настојања да се добије дозвола за обнову била су узалудна па је манастир све више пропадао и у коров зарастао. Из порушених кубета изникле су младе липе.

Захваљујући упорности архимандрита Геодона Марића, дозвола за обнову манастира, чији се оригинал чува у Историјском архиву у Ужицу, добијена је почетком 1899, а обнова је завршена 1902.

Упркос свим страдањима кроз које је прошао, манастир Светог Николе у Бањи Прибојској је сачувао и задржао многе посебности. Иконостас манастира био је од камена којим је био и поплочан. Када су га поробили, Турци су полупали камени патос и иконостас од кога је, Божијим промислом, сачуван само један парапет на коме је урезан грб Немањића. Тај парапет се и данас чува у манастиру. Као да су наслућивали тешку судбину светиње, мудри градитељи су стубове храма градили другачије. Сви су шупљи како би, највјероватније, могли послужити

као скривница за црквене драгоцености. Кад би непријатељ запријетио манастиру, на стубовима би се вадиле блокови од сиге, склањало благо и отвори поново затварали. Овакав начин градње је јединствен у нашем црквеном градитељству.

У манастиру доминира икона Светог Николе. Фреска је рађена на зиду а захвата површину од пет и по метара квадратних. То је једна од најљепших фресака тог светитеља по којој је његов лик фреско сликан, како у Српској православној цркви тако и у Византији. Ова икона има и своју копију. Настала је у вријеме када је Макарије Соколовић обнављао манастир. Тада је преко иконе светог Николе стављен нови слој малтера на који је преликана оригинална фреска. Када је малтер скинут, прије двадесетак година, копија фреске Светог Николе је пренесена на западни дио зида, тако да су на зидовима манастира и оригинал и копија иконе Светог Николе на којој је светитељ представљен као озбиљан, продуховљен старац, благог светачког лика.

Сачувана је и фреска са ктиторском композицијом на којој је Стефан Дечански, а његова повеља, која још није прочитана, исписана је на зиду изнад улазних врата. На лијевом зиду храма је фреска настала 1574. године. На њој је насликан чин предаје патријаршијског престола који је Макарије Соколовић уступио синовцу Антонију Соколовићу. Занимљиву историју има и царска плаштаница. Њу је архимандрит Геодон Марић добио у царској Русији, гдје је тражио помоћ за обнову манастира. Плаштаница је рађена на црвеном сомоту а извезена је

златним концем. На рубовима плаштанице, на којој је благи лик уснулог Христа, исписане су ријечи: „Благообразни Јосиф скида пречисти тело Господа Христа повија га у платно и полаже у нови гроб.“

У манастиру Бања, све до почетка седамнаестог вијека, боравила је икона Богородице Первилепте (Чудотворне). Према предању икону је насликао јеванђелиста Свети Лука. То је једна од три његове такве иконе. Једна се налази у Јерусалиму, друга у Хиландару а трећу су манастиру у Бањи Прибојској поклонили Немањићи. Пред најездом Турака, у првој половини седамнаестог вијека, икона Пресвете Богородице је склоњена из манастира Светог Николе да би доспјела у цркву Успенија Пресвете Богородице у Чајничу, гдје се и данас налази.

Приликом обнове цркве Успенија, седамдесетих година минулог вијека, закопан у земљи испод камених плоча, пронађен је дио манастирске ризнице.

Чини га четрдесет драгоцених предмета рађених од племенитог метала, међу којима су кадионице, дарохранилнице, чаше, кандила, панагије, рипиди и друге црквене драгоцености. Све су рађене ручном израдом а настале су у периоду од четрнаестог до седамнаестог вијека. Ријеч је о драгоценостима које немају цијену.

Када је посљедњи пут обновљен, 1902. године, у порти манастира засађене су младе липе које су биле изникле из његове рушевине.

Као вјерни стражари, ти симболи славенства и православља, и данас бдију над светињом загледани, баш као и она, у небо и вијекове.

СВЕТИЊА НА ЛУЋУ

Нешто дуже од двадесетак километара од Фоче, и исто толико далеко од Тјентишта, у селу Попи, налази се црква Успенија Пресвете Бого-родице. Надвисују је планина Малуша и Зеленгора. Са друге стране над ријеком Сутјеском, планински масиви Вучево и Волујак, увијек прошарани снијегом.

Као мрки, под оклопом, добро наоружани средњовјековни витезови ове планине, чувају црквицу која се као печурка, у њиховом скуту изгубила. Намјернику се указује тек онда кад стигне пред њену порту.

Књиге староставне казују да је на том мјесту, још у раном средњем вијеку, била православна богомоља. На њеним темељима, два вијека касније, почетком осамнаестог вијека, саграђена је црква. Зидана је каменом а покривена дрветом. Тек толико да се у њој може упалити свијећа и неколико вјерника помолити Богу.

Иако су у минулим вијековима и ратовима који су тутњали и овим простором, страдала сва села и уништене многе куће, црква Успенија Пресвете Бого-родице никада није паљена нити демолирана. Њу је, полако и истрајно, као црв, грицкало једино вријеме. Легенда о постанку ове црквице слична је неким исприповиједаним причама и сеже у доба турске страховладе.

Ево те приче.

Село у коме се налази црква некада се, казује легенда, звало Попи. Назив је добило по томе што је у њему била поповска кућа у којој су службовали свештеници. У доба турске страховладе у тој кући живјели су млади брачни пар – поп и попадија. Имали су трогодишње мушко дијете. Селом се причало како турске харачлије по селима купе мушку дјецу и одводе их за јањичаре. Да би сачувала своје дијете, попадија је колијевку однијела у врт и сакрила у боранију која је стасала уз притке. Било је љетње доба. Ноћу је колијевку уносила у кућу, а дању је стално обилазила и хранила дијете.

Једног дана, каже легенда, понијела је дјетету врело млијеко у бакреној посуди. Саплела се о вријезу, посрнула и просула млијеко по дјетету. Дјечаку је то млијеко направило опекотину на лијевој руци, која је имала облик сабље. Харачлије су дошле да узму дијете. Родитељи су бранили, али нису могли одољети сили. Попадију су ударили и без свијести оставили пред кућом, а попа одвели и посјекли на мосту на ријечи Сутјесци.

Попадија је остала сама. Преко ноћи је осиједила и ослабила. Пролазиле су године. Прошло их је више од двадесет када је, на путу за Херцеговину, у село стигао нови, млади паша.

Чадоре су разапели на ливади, близу воде, недалеко од поповске куће. Ујутро, док је пролазила да узме воду, паша запита старицу – попадију: Зар ти, стара, немаш никога млађег да ти донесе воду?

– Е мој, синко, имала сам, али више немам. Сада сам као суво дрво у планини.

Паша се, казује даље прича, заинтересовао и замолио старицу да му исприповиједа своју причу. Кад му је све испричала, он је запита:

– Да ли би ти по том биљегу препознала свога сина?

– Како не бих. Такав биљег нема нико, има га само мој син.

Паша скиде зелену доламу, заврати лијеви рукав и показа биљег у облику мача.

– Сине мој! – изусти мајка и онесвијести се.

Легенда даље казује како је, по жељи своје мајке, паша одобрио градњу цркве која не смије бити већа од

Црква на Лућу

говеђе коже, нити јој кров смије бити виши од човјека. Црква мора бити саграђена на истом мјесту на коме је некад била.

Мјештани су, тако како је одобрено, градили цркву. Да би могла служити намјени, укопавали су је у земљу, како кров не би прелазео одобрену висину, а по величини није прелазила оквир који је обухватала искројена говеђа кајаса.

Са сјеверне стране цркву је надвисивала и заклањала велика стијена, а са источне, куда је пролазио пут, бријег и високо растиње.

Управо из тих разлога црква није имала звоник, тако да се звонима није ни оглашавала. Вјерници су на молитву одлазили ћутке у заказано вријеме и тако се и враћали. Дрвени звоник подигнут је стотињак година касније на стијени изнад цркве.

Та једнобродна грађевина, димензија пет пута седам метара својевремено је, мада нема доказа које је то године било, проширена за полукружну апсиду и дио простора на источној страни. Разлика је уочљива на крову, који је био од дрвене даске, да би касније када је иструлио, био замијењен лимом. На апсиди је остала ћерамида. Остали дио крова прекривен је клисом. Те грађевинске технике већ одавно нема.

Само један податак, довољна је илустрације. За уобичајено прекривање требало би осамдесет метара квадратних дрвета. За покривање клисом утроши се шест пута више.

Ето објашњења зашто кров траје и данас а, претпоставља се, постављен је 1834. године, како пише у камену изнад улазних врата.

За израду клиса бирано је најбоље храстово дрво. Сјекло се у позну јесен, кад заврши вегетација, а онда клесало „срце“ дрвета, његова „црвен“. Гредице су биле дугачке шездесет, широке петнаестак, а дебеле не мање од три сантиметра.

Дрво је сушено на промаји годину дана. Тако припремљене гредице сјечене су косо, а вјешта рука мајстора на крову их је слагала тако што је сваки сљедећи слој „напуштао“ претходни за десетак центиметара. Кров је прекриван са четири слоја тако да је имао степенаст изглед.

Посебну вјештину мајстори су показивали техником израде поруба и поткова који су штитили објекат од кише и сњегова.

Начин градње објашњава и дуговјечност покривке „на клис“ која се у градитељству сматра једном од најстаријих, али и најкомпликованијих. Покривку „на клис“ радили су само најбољи и најискуснији мајстори.

Довратник на улазу у цркву је урађен од лијепо клесаног камена. Завршава се лучно. Са стране су два уклесана крста, а у темељу лука исклесан је већи крст и на њему исписана година 1834. Претпоставља се да та година обиљежава вријеме када је на богомољи стављен кров од клиса.

Црква је поплочана каменим плочама на којима су угравиран мозаици.

Иконостас је урађен у дрвету. Једноставан је, а на њему су фино изрезбарене царске двери. Тај дуборез, казују документа, рађен је у седамнаестом вијеку. На иконостасу су биле фреске које је вријеме оштетило.

Међу иконама, које се налазе у храму је икона Пресвете Богородице. Настала је у седамнаестом вијеку. Вријеме је на њој оставило дубоке трагове.

У цркви је и икона Светог Николе, настала у деветнаестом вијеку. Неке овдашње иконе својевремено су пренесене у православну цркву у Мостару.

Међу ријетким предметима су два кандила, израђена од неке легуре. Необична су по томе што су срцоликог облика и што са стране имају два крила. У употреби су и данас. Из црквице гледају три мала прозора.

Двадесетак камених степеника воде до дрвеног звоника подигнутог на стијени изнад цркве. Звоник је саграђен прије двадесетак година. Те исте године направљена је и нова подзида у порти цркве.

У порти је и црквена вода. Извор је, кажу мјештани, увијек исти, баш као и температура воде. Здравље и питкије воде, тврде, нигдје нема.

Мјесто Попов Мост на Тјентишту, назив је, вјерује се, добило по свештенику из Попа кога су Турци, кад су му отели сина и одвели га у јањичаре, погубили на мосту који је на том мјесту премотавао ријеку Сутјеску.